

Miguel
Sousa
TAVARES

ROVNÍK

preložil

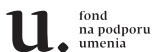
Anton
Pasienka

portugalský
inštitút

Miguel Sousa Tavares
Rovník

Z portugalčiny preložil
Anton Pasienska

Preklad a vydanie publikácie podporil z verejných zdrojov formou štipendia a dotácie Fond na podporu umenia.

Vydanie diela finančne podporili DGLAB/Kultúra a Camões, IP – Portugalsko. Obra apoiada pela DGLAB / Cultura e pelo Camões, IP – Portugal.

Rovník Equador

Copyright © Miguel Sousa Tavares and Porto Editora (2022)

Preklad a vysvetlivky © Anton Pasienska

Projektový manažment Zuzana Chudíková

Zodpovedná redaktorka Katarína Jusková

Grafický návrh obálky a sadzby Aurélia Garová

Grafická úprava Eva Belláková

Reprodukcie pohľadníc poskytol The Archives of Macao.

Na obálke je použitá pohľadnica z trhu v hlavnom meste Svätý Tomáš.

Slovak edition © Portugalský inštitút, Bratislava 2023, portugal.sk

Tlač EXPRESPRINT s.r.o., Partizánske

Printed in the Slovak Republic

ISBN 978-80-99967-38-1

ROVNÍK

**Miguel Sousa
Tavares**

portugalský
institút ●

OBSAH

KAPITOLA I	13
KAPITOLA II	31
KAPITOLA III	53
KAPITOLA IV	73
KAPITOLA V	81
KAPITOLA VI	93
KAPITOLA VII	113
KAPITOLA VIII	133
KAPITOLA IX	147
KAPITOLA X	165
KAPITOLA XI	205
KAPITOLA XII	231
KAPITOLA XIII	251
KAPITOLA XIV	275
KAPITOLA XV	295
KAPITOLA XVI	317
KAPITOLA XVII	337
EPILÓG	373
VYSVETLIVKY	378
O AUTOROVI	395
O PREKLADATEĽOVI	397

Rovník, po portugalsky *equador*, čiara, ktorá rozdeľuje Zem na severnú a južnú pologuľu. Symbolický predel, hranica medzi dvoma svetmi. Pravdepodobne skomolenina spojenia *é com a dor* (v starej portugalčine *é-cum-a-dor*) – v bolestiach.

Venujem Cristine

Je strašne ťažké ubrániť sa myšlienkam, akým smerom by sa život uberal, keby sme neurobili to, čo sme urobili. Keby Luís Bernardo Valença vedel, čo mu osud v blízkej budúcnosti nadelí, možno by v to daždivé decembrové ráno roku 1905 na stanici Barreiro vôbec nenastúpil do vlaku.

Ale teraz už sedel na pohodlnom sýtočervenom zamatovom sedadle prvej triedy, pozoroval krajinu pokojne ubiehajúcu za oknom, všimol si, ako sa pred ním pomaly rozprestiera rovina s korkovými a cezminovými dubmi, taká typická pre Alentejo, a ako sa na oblohe, pri odjazde z Lisabonu ešte stále zatiahnutej, tu a tam trhajú mraky a cez ne veselo vykúka zimné slnko. Snažil sa nejako vyplniť hodiny ničnerobenia na ceste do Vily Viçosa a ospanlivo čítal svoj obľúbený denník *O Mundo*, tak trochu monarchistický, otvorene liberálny, a ako už naznačovalo slovo svet v názve, kriticky hodnotiaci svetové dianie a „elity, ktoré nám vládnu“. V to ráno sa v ňom písalo o otvorenej kríze francúzskej vlády v dôsledku zvýšených nákladov na výstavbu Suezského prieplavu, ktorý inžinier Lesseps ďalej hľbil so šialeným odhodlaním a jeho dokončenie bolo v nedohľadne. Bola tam aj správa o ďalších narodeninách Eduarda VII., strávených v úzkom kruhu kráľovskej rodiny a sprevádzaných blahoželaniami od všetkých kráľov, radzov, šejkov, druhoradých vládcov i kmeňových náčelníkov obrovského impéria, nad ktorým slnko nikdy nezapadá. Pokiaľ ide o Portugalsko, písalo sa o ďalšej trestnej výprave proti domorodcom vo východnom vnútrozemí Angoly, čo bola len ďalšia epizóda v snahe udržať nad kolóniou aký-taký dohľad za cenu nekonečných ťahaníc. A v paláci São Bento došlo k ďalšej potýčke medzi poslancami Strany

obrody Hintzeho Ribeira a Strany pokroku Josého Luciana de Castro pre „zoznam položiek“, teda verejný rozpočet vyhradený na chod panovníckeho dvora, ktorý sa nikdy nezdal dosť vysoký, aby pokryl výdavky. Luís Bernardo položil noviny na prázdne miesto vedľa seba a radšej sa pustil do úvah o dôvode, pre ktorý teraz sedí vo vlaku.

Mal tridsaťsedem rokov, bol starý mládenec a užíval si, ako mu to len okolnosti a pôvod dovoľovali – niekoľko zboristiek a tanečníc, ktorých povest zodpovedala tomu, čo sa o nich šírilo, občas nejaká predavačka z centra, dve či tri počestné vydaté dámy z dobrej spoločnosti a jedna vychytená a obletovaná nemecká sopranistka, ktorá tri mesiace hostovala v Divadle São Carlos a podľa toho, čo sa povrávalo, prijímala okrem neho aj iné pánske návštevy. Ako muž mal teda sklon k ľubostným pletkám, ale aj k zádumčivosti. Keď mal dvadsaťdva rokov, skončil štúdium práv v Coimbre, ale na veľké sklamanie nebohého otca jeho sľubná právnická kariéra sa začala aj skončila krátkou praxou v kancelárii uznávaného advokáta z Coimbry, z ktorej nakoniec zutekal a navždy hodil za hlavu to, čo malo byť jeho budúcim povoláním. Vrátil sa do starého dobrého Lisabonu a venoval sa všetkému možnému, až kým po otcovi nezdedil miesto hlavného spoločníka v Námornej ostrovej spoločnosti: tri lode, každá s výtlakom približne dvanásťtisíc ton, prevážali tovar a pasažierov medzi Madeirou a Kanárskymi ostrovmi, súostrovím Azory a Kapverdskými ostrovmi. Spoločnosť mala kancelárie na konci ulice rua do Alecrim, tridsaťpäť zamestnancov bolo rozptýlených na štyroch poschodiach budovy postavenej v pombalovskom štýle a on sám mal pracovňu v priestranej miestnosti s dvoma oknami hľadiacimi na rieku Tejo, ktorú pozoroval dni, mesiace a roky s vytrvalosťou strážcu majáka. Na začiatku si vytvoril ilúziu, že odtiaľ ovláda námornú flotilu a vari aj niečo z osudov sveta: podľa telegramov a rádiových správ zaznamenával polohu jediných troch lodí spoločnosti pomocou vlajočiek, ktoré zapichoval do obrovskej mapy celého západného pobrežia Európy a Afriky, zaberajúcej zadnú stenu miestnosti. Postupne ho však začal opúšťať záujem o každodenný pohyb *Cataliny*, *Catariny* a *Cataventa*, prestal usilovne zapichovať vlajočky do mapy, hoci stále považoval za svätú povinnosť dostaviť sa do prístaviska Rocha Conde de Óbidos pri príchode alebo odchode niektorej zo svojich lodí. Len raz sa stalo, že v túžbe po objavoch alebo preto, že to vyžadovala práca, nastúpil

na palubu jednej z nich. Podnikol búrlivú a úmornú plavbu do Mindela na Ostrove svätého Vincenta a späť, len aby tam našiel kus opustenej zeme, kde nebolo doslova nič, čo by mohlo zaujať vtedajšieho Európana. Vysvetlili mu, že to nie je tá pravá Afrika, skôr kúsok mesiaca, čo spadol do mora, ale ani to ho nepodnietilo, aby sa vydal ďalej v ústrety Afrike, ktorú tak nadšene ospevovali.

Odvtedy sa už zdržiaval len v kancelárii na rua do Alecrim a vo svojom byte vo štvrti Santos, kde okrem neho bývala len stará gazdiná, ktorá slúžila ešte u jeho rodičov a podchvíľou mu pripomínala, „že mladý pán by sa už mal konečne oženit“, a pomocníčka v kuchyni, dievča z provincie Beira Baixa, škaredé ako noc. Obedoval zásadne vo svojom klube v Chiade, kam chodil odjakživa, večeral v reštaurácii hotela Bragança alebo v Grémio, niekedy sám doma, občas si večer zahral karty s kamarátmi, zašiel na zdvorilostnú návštevu k známym, príležitostne do Divadla São Carlos alebo na večierok do klubu Turf či Jockey. Bol príjemný spoločník, duchaplný, inteligentný, dobre sa s ním rozprávalo. Vášnivo sa zaujímal o dianie vo svete, sledoval ho vďaka predplatnému dvoch časopisov, jedného anglického a druhého francúzskeho, pričom oboma týmito jazykmi plynulo hovoril, v tých časoch v Lisabone dosť nezvyčajné. Zaoberal sa koloniálnou otázkou, prečítal všetko o Berlínskej konferencii, a keď sa téma zámorských území stala predmetom rozvášnených verejných diskusií aj v nadväznosti na anglické ultimátum, uverejnil dva články v denníku *O Mundo*, všeobecne citované a preberané pre nezvyčajne trpezlivosť a vyváženú analýzu, keď si väčšina vlastencov a odporcov monarchie nevedela prísť na meno v protiklade so zdánlivo zhovievavým postojom jeho veličenstva dona Carlosa. Obhajoval moderný kolonializmus s dôrazom na obchod založený na účelnom využití skutočných možností, ktoré má Portugalsko, prostredníctvom spoločností pripravených na pôsobenie v Afrike pod vedením profesionálov vedomých si svojho „civilizačného poslania“, aby už nikdy „nepodliehal zámerom jedincov, ktorí tu nič neznamenajú a tam sa správajú ako kmeňoví náčelníci, ešte horšie než tí, ktorých tam našli, a nie ako Európania prinášajúci pokrok v službách svojej krajiny“.

O jeho článkoch sa zápalisto diskutovalo medzi tými, čo sa na vec pozerali ako „Európania“, a tými, ktorí ju vnímali ako „Afričania“, a získaná popularita ho podnietila, aby zašiel ešte ďalej a uverejnil krátku

štúdiu s číselnými údajmi o dovoze z afrických kolónií za posledných desať rokov s cieľom podporiť svoj záver, že to je len zlomok všetkého, čo by sa mohlo dovážať do Európy, a teda neodpušiteľné a neprestajné mrhanie možnosťami, ktoré ponúka rozumné a inteligentné využívanie zámorského bohatstva. „Nestačí vystatovať sa pred svetom, že máme impérium,“ konštatoval na záver, „treba aj vysvetliť, prečo si ho zaslúžime, a zvelaďovať ho.“ Nasledovala ostrá, urputná polemika a z nepriateľského zákopu prišla rázna odpoveď „Afričana“ Quintelu Ribeira, majiteľa rozsiahlych plantáží v Moçâmede, ktorý sa v novinovom článku pýta: „A čo vlastne učený pán Valença vie o Afrike?“ a nakoniec obracia proti nemu jeho vlastné slová: „Nestačí vystatovať sa pred svetom ako Valença, že máme hlavu. Treba tiež vysvetliť, prečo si ju zaslúžime, a používať ju.“

Výrok Quintelu Ribeira a celá politická diskusia vyprovokovaná názormi Luísa Bernarda sa preňho stala niečím ako pozvánkou do spoločnosti, nehovoriac o tom, že polovica Lisabonu sa pozastavovala aj nad tým, ako len môže muž v jeho rokoch, inteligentný a rozhladený, márnitiť najlepšie roky života pozorovaním rieky z okna a povrchnými lúboštnými pletkami.

To však už niekoľko mesiacov patrilo minulosti. Život Luísa Bernarda sa vrátil do bežných, každodenných kolají a celkom sa mu uľavilo. Nepříjemný pocit, že je stredobodom verejnej polemiky, prevážil nad rastúcim obdivom a uznaním, s ktorým prichádzalo čoraz viac pozvaní na večeru, kde musel do omrzenia počúvať bezduché komentáre o „zámorskej otázke“, čo sa vždy končili obligátnym „A čo si o tom myslíte vy, pán Valença?“

Keď však teraz sedel vo vlaku z Lisabonu do Vily Viçosa, vôbec mu nešlo do hlavy, prečo ho kráľ povolal prostredníctvom svojho osobného tajomníka grófa de Arnoso, aby sa vo štvrtok dostavil do kráľovského paláca vo Vile Viçose na obed. Bernardo de Pindela, gróf de Arnoso a jeden z členov povestnej skupiny Zunovaní životom, ktorá pred niekoľkými rokmi výrazne zasiahla do intelektuálneho diania v krajine, ho nečakane poctil návštevou v kancelárii spoločnosti, len aby mu odovzdal pozvanie, ku ktorému dodal iba toto: „Nemajte mi to za zlé, môj milý, ale zaiste pochopíte, že vám nemôžem povedať, o čom s vami jeho veličenstvo chce hovoriť. Viem, že ide o dôležitú záležitosť, a kráľ vás žiada,

aby ste stretnutie držali v tajnosti. Ale uvidíte, že vám len prospeje, keď si trocha oddýchnete od mestského zhonu a urobíte si výlet do Vily Viçosa, navyše vás môžem ubezpečiť, že tam majú vynikajúcu kuchyňu.“

Bol teda na ceste do paláca vojvodov z Bragançy kdesi uprostred Alenteja, kde nebolo nič a kde jeho veličenstvo kráľ každý rok trávil najkrajšie obdobie jesene a zimy, plne zaujatý loveckým „športom“, pri ktorom si podľa uštipačných poznámok republikánov dožičil odpočinok od zriedkavých chvíľ, keď sa s očividnou nechutou venoval vládnutiu. Luís Bernardo bol iba o niečo mladší ako panovník, ale na rozdiel od neho bol štíhly a elegantný, obliekal sa napohľad nenápadne, ale s vycibreným vkusom, ako sa patrí na pravého džentlmena. Kým jeho veličenstvo vyzeralo ako trulo prestrojený za kráľa, on vyzeral ako princ prestrojený za meštana. Celý jeho zovňajšok, spôsob odievania, chôdza vyjadrovali postoj k životu: dbal na to, ako vyzerá, ale nie natoľko, aby tomu obetoval pohodlie. Vedel, čo je v móde, čo sa vo svete nosí, ale vždy sa riadil vlastným úsudkom. Ak bol príliš nenápadný, cítil sa nesvoj, ak upútal priveľkú pozornosť a ukazovali naňho prstom, bolo mu to nepríjemné. Jeho kladom bolo, že nemal prehnané ambície, jeho nedostatkom, že pravdepodobne nemal žiadne. Keď sa však nad sebou zamýšľal a pritom sa v záujme objektivity snažil o určitý nadhľad, musel pri všetkej skromnosti uznať, že o niekoľko tried prevyšuje prostredie, v akom sa pohybuje. Bol kultivovanejší než tí, ktorí stáli na spoločenskom rebríčku tesne pod ním, a inteligentnejší, vzdelanejší a menej plytký než tí, ktorí stáli nad ním. Roky plynuli a zarovno s nimi odchádzala aj mladosť. K láske pristupoval rovnako ako k životu: ženy, ktoré považoval za neodolateľné, sa mu vždy zdali nedosiahnuteľné, a tie, na ktoré by mohol dosiahnuť, ho nakoniec vždy naplnili rozčarovaním. Zasnúbil sa len raz, s veľmi mladou dievčinou s dobrým venom, driečnou, s vábnym poprsím dospievajúcej ženy, čo priam kypelo z hlbokého výstrihu, a dvakrát si naň siahol, zaboril doň nos a napokon ho odhalil celé a bezostyšne sa na ňom kochal pohľadom. Dokonca jej chcel dať zásnubný prsteň; teta Guiomar, ktorá mu občas nahrádzala mamu, a budúci svokor už dohodli aj dátum, ale nakoniec ho odradila nevedomosť snúbenice, ktorá si pletla Berlín s Viedňou a verila, že Francúzsko je ešte stále monarchiou. Predstavil si všetky tie roky, čo ho čakajú po boku tej husičky, nekonečne jednotvárne večery, bezduché rozhovory, nudné nedelňé obedy u svokrovcov a zadržal na ústup,

ktorý nebol ani elegantný, ani dôstojný, lebo otec husičky ho s krikom vyprevadil z plného Grémia, odkiaľ sa pokorne, zahanbene, ale s úľavou vytratil a pritom si v duchu rozumne povedal, že ho budú preklímať nanajvýš dva týždne, ale potom sa na všetko zabudne a pred sebou bude mať znova celý život. Tým sa skončili jeho pokusy o to, čo ostatní nazývajú „život vo dvojici“.

Vo vlaku do Vily Viçosa blahorečil prozreteľnosti za to, že je slobodný, nezávislý, pán vlastného osudu. Vystrel dlhé nohy až k náprotivnému sedadlu, vybral si z vrecka na saku zlatú tabatierku a z nej dlhú, štíhlu azorskú cigaretu, pohľadal vo vrecku vesty škatuľku zápaliiek, zapálil si a pomaly, s pôžitkom si potiahol. Je slobodný človek, nemá ženu, politické záväzky, dlhy ani pôžičky, majetky ani núdzu, nenaháňa sa za zbytočnosťami ani za tým, čo je preňho nedostižné. Nech už sa mu kráľ chystá navrhnuť čokoľvek, posledné slovo bude mať on. Koľko pozná takých, čo môžu o sebe povedať to isté?

Napríklad v ten večer mal ako zvyčajne večerať s priateľmi v hoteli Central. Rôznorodá spoločnosť tridsiatnikov až päťdesiatnikov, ktorí sa každý štvrtok schádzali na večeru, vychutnávali znamenitú hotelovú kuchyňu, bavili sa o tom, čo je vo svete nové, a o bolestiach monarchie. Rituálne stretnutie mužov rovnakého razenia ako on: vážni, ale nie nudní, bezstarostní, nie však ľahkovážni.

Tentoraz sa však večere nevedel dočkať a mal na to veľmi vážny dôvod, preto si kúpil spiatočný lístok na piatu a dúfal, že aj napriek častým meškaniam vlakov sa do hotela Central dostane včas. Dúfal totiž, že mu João Forjaz, jeden z členov štvrtkovej skupiny a starý kamarát, s ktorým sa poznal už od základnej školy, odovzdá správu od svojej sesternice Matildy. Luís Bernardo sa s ňou zoznámil v lete v Ericaire na večierku u spoločných priateľov, pri svite mesiaca ako v románoch o láske. Keď videl, ako k nemu João kráča cez salón a vedie sa pod pazuchu s Matildou, telom mu prebehla drobná triaška a zavetрил blížiac sa nebezpečenstvo.

Luís, predstavujem ti svoju sesternicu Matildu, už som ti o nej rozprával. A toto je Luís Bernardo Valença, najväčší skeptik mojej generácie.

Usmiala sa na bratancovej poznámke a pozrela Luísovi Bernardovi priamo do očí. Bola vysoká takmer ako on, pritom on sám už bol dosť vysoký, jej úsmev a gestá pôsobili dievčensky. Nanajvýš tak dvadsaťšesť rokov, pomyslel si. Ale už je vydatá a má deti – to vedel. Vedel aj, že jej manžel je zaneprázdnený prácou v Lisabone a ona tu trávi voľný čas aj s oboma deťmi. Uklonil sa a pobožkal ruku, čo k nemu vystrela. Rád sa pozeral na ruky, keď ich bozkával: všimol si, že má dlhé, štíhle prsty, a práve na ne vtisol bozk, ktorý bol len o čosi dlhší, než by sa patrilo podľa bežných zásad zdvorilosti.

Zdvihol k nej pohľad a ona sa mu ďalej dívala do očí.

Znova sa usmiala: „Čo to presne znamená, že ste skeptik? Máte unavenú myseľ?“

Namiesto Luísa Bernarda odpovedal João a tým mu nahral: „Luís a unavený? Kdeže! Niektoré veci ho nikdy neunavia, nemám pravdu, Luís?“

„Presne tak. Nikdy ma napríklad neunaví pohľad na peknú ženu.“

Nevyznelo to ako obyčajný kompliment, skôr ako vyhlásenie otvoreného konfliktu. Rozhostilo sa nepríjemné ticho a João Forjaz zatrúbil na ústup: „Takže predstavovanie máme za sebou. A teraz si môžete vysvetliť, ako je to s tou skepsou, ja si zatiaľ idem zobráť niečo na pitie. Ale varujem vás, milá sesternica, neviem, či by ste sa mali s týmto potulným skeptikom veľmi ukazovať v salónnej spoločnosti. V každom prípade som o chvíľočku späť, neopustím vás v takej chúlостivej situácii.“

Pozerala, ako sa vzdala, a napriek tomu, že sa vedela tváriť sebaisto, Luísovi Bernardovi sa zamarilo, že jej pohľad zastrel ľahký tieň a v hlase sa jej ozvalo čosi ako náhla obava, keď ho oslovila: „Toto je chúlостivá situácia?“

Luís Bernardo cítil, že sa zachoval nevhodne a znepokojil ju vetou o pekných ženách. Chlácholivo odvetil: „Samozrejme že nie. Určite nie pre mňa a niet dôvodu, prečo by taká mala byť pre vás. Prirodzene, nepoznáte ma, ale môžem vám povedať, že vôbec nemám v úmysle chodiť po svete a škodiť druhým.“

Toto vyhlásenie bolo také úprimné, že sa zjavne hneď upokojila.

„To som rada. Ale predsa len by som rada vedela, prečo si môj bratanec myslí, že nie je vhodné, aby nás videli spolu.“